

Har alle kulturer sin Jeppe (og sin Nille)?

Er pårørendes rolle og reaksjon på rusmisbruk kulturelt betinget? Dette forsøkes belyst i artikkelen.

AV: ESPEN FRENG, KORUS - OSLO

SOM ANTROPOLOG ER JEG opptatt av studiet av mennesker, og særlig da forskjeller og relasjoner mellom dem. Slik jeg ser det, er alle former for menneskelig erfaring og kulturell organisering sterkt knyttet til hvordan vi oppfatter andre. I denne forståelsen ligger også individers identitet, stolthet og tilhørighet innenfor systemer som kaste, klan og klasse. Innenfor slike rammer er det akseptert og ikke-akseptert atferd knyttet til rusmiddelbruk. Dersom det godtatte brytes, hvilke reaksjoner kan brukeren bli utsatt for av det systemet den er en del av?

Det jeg ønsker med denne artikkelen er å nyansere noen oppfatninger om hvordan rusmiddelmissbrukere blir møtt og behandlet i to forskjellige kulturelle systemer. Er det forskjellige syn på rusmiddelmissbruk, eller er dette myter vi benytter for å bekrefte forskjellen mellom oss og dem? Artikkelen vil ikke rette fokus på om det er forskjeller på det å være pårørende, og heller konsekvenser av den manglende kunnskap enkelte kan ha om rusmidler og hjelpeapparatet.

Holdninger medlemmer av et samfunn har til "rusmiddelmissbrukere" varierer på individuelt plan, men vi har alle bevisste eller ubevisste føringar fra vår gruppetilhørighet og de kollektive verdier knyttet til gruppen. Kulturen vi er del av legger premisser og sterke føringar for hvordan vi møter og ivaretar personer med rusmiddelproblematikk. Min egen oppfatning er at det er det kollektive verdisystem og holdninger som avgjør

” – *Har Somalia også sin Jeppe når denne bryter med det aksepterte?*

reaksjoner rettet mot rusmiddelmissbruk i gruppen, og ikke enkeltmedlems egenskaper. Hva som blir forstått som misbruk er selvfølgelig også definert innenfor gruppen. Enkelte vil nok påstå at ett gruppe-medlems rusproblem er en potensiell kilde til kollektiv skam, og handlinger skapes ut av dette. For å bevare ære og gruppens plass i det systemet personen er en del av, håndteres skammens kilde derfor innenfor disse lukkede dører.

Forskjeller

I vår vestligorienterte del av verden er det først de siste 20-årene familieperspektivet innenfor rusbehandling har fått økt oppmerksomhet. Dette perspektivet fikk for eksempel mye oppmerksomhet i Opptrappingsplan for rusfeltet i 2007. En slik utvikling kan anses som en meget positiv utvikling, samtidig som det gir grobunn for et sentralt spørsmål – har ikke familien alltid (på

” – *Er det forskjellige syn på rusmiddelmisbruk, eller er dette myter vi benytter for å bekrefte forskjellen mellom oss og dem?*

et eller annet vis) vært involvert? Endres noe når familiens hjelperolle formaliseres, eller er gruppen der uansett (i en mer skjult tilstand). Var det noen profesjonelle hjelpere tilgjengelig for Jeppe på Berget? Var det noen andre enn Mor Nille som ville hjelpe? Og hvilken hjelp var det i Jeppe familie? Har Somalia også sin Jeppe når denne bryter med det aksepterte? Er alle i klanen å regne som pårørende, eller har også de sin Nille?

Individuelt eller kollektivt orienterte samfunn – hvem kan svare?

I forsøket på å forstå individets plass i det sosiale fellesskap, kan samfunnssystemer (grovt sett) deles inn i to hovedtyper - individuelle versus kollektive orienterte samfunn. Spørsmålet er om medlemmer av en type fellesskap møter en rusmiddelmisbruker fra eget system annerledes enn medlemmer fra en annen type samfunnssystemer møter sin rusmisbruker.

Joda, ingen samfunn, kulturer, familier eller enkeltmennesker er enten rent kollektivt eller individorientert. Innenfor enkelte områder kan enkeltmenneske føle en sterk forpliktelse til sin gruppetilhørighet, men ikke nødvendigvis i andre kontekster. I den sammenheng er det mange oppfatninger om hvordan enkelte samfunn reagerer når rusproblemer blir synlig hos ett samfunnsmedlem. Det fins rykter som at klanmedlemmer med rusproblemer isoleres/utfrysas fra gruppen fordi de påfører skam. Er slike rykter sanne?

I et forsøk på å grave litt i disse spørsmålene oppsøkte jeg tidligere kollegaer ved Team Traumatiserte Flyktninger (TF) ved Louisenberg DPS. Dette er ett tiltak som har daglig kontakt med mennesker som har innvandret til Norge. Den typiske pasient er del av et mer kollektivistisk samfunn, samt har utviklet et rusmiddelproblem. I min søken etter kvalifiserte svar, tenkte jeg TF var en god kilde til informasjon. Jeg ville ha frem deres erfaring og oppfatning knyttet til spørsmålet om hvordan deres pasienter blitt møtt av sine egne. Blir de "kastet ut" av fellesskapet, eller er slike rykter kun oppspinn.

Hva sa de?

Deres spontane reaksjon på mine undrende spørsmål var at perspektiv på rusmidler varierer mellom kulturer. Enkelt sagt er noen rusmidler mer akseptert innenfor enkelte kulturer enn andre. For eksempel er det i Norge lovlig å kjøpe og drikke alkohol som voksen, mens dette er forbudt i mange muslimske land på grunn av religion. I Somalia og Yemen er bruk av khat mer akseptert, mens det er ulovlig og ukjent for den gjennomsnittlige norske personen.

Dersom vi går på tvers av det som er kulturelt akseptert, for eksempel at en somalier drikker mye alkohol eller en nordmann tygger mye khat, kan dette virke fremmed for de andre i kulturen. En konsekvens de erfarer av en slik fremmedgjøring er at mange vil snu ryggen til fordi det

” – *Hvilket rusmiddel som er akseptert, og hvilke som ikke er det, er med andre ord kulturelt betinget*

blir sett på som skam. Hvilket rusmiddel som er akseptert, og hvilke som ikke er det, er med andre ord kulturelt betinget.

Dette fenomenet ser kollegaene fra TF hos mange av østafrikanere som de har kontakt med daglig. Familien til den rusmiddelavhengige føler seg hjelpeløs og vet ikke hvordan de skal håndtere situasjonen. Dersom et familiemedlem drikker alkohol eller bruker tyngre rusmidler, har de pårørende svært lite kunnskap knyttet til det spesifikke rusmiljøet. Hvordan kan de få kontakt med personen i dette fremmede miljøet og/eller hvordan skal de kunne sørge for at personen får hjelp. En konsekvens av slike ubesvarte spørsmål er et økt behov for å beskytte de andre familiemedlemmene, noe som gjør det nødvendig å utestenge rusmisbrukeren. Dette, sier informantene fra TF, kan skje i både østafrikanske og norske kulturer; man er redd for det som er ukjent og fremmed.

Videre forteller teamet at deres erfaring tilsier at mange i det somaliske miljøet svært gjerne vil hjelpe dersom personen (altså pasienten) selv ønsker hjelp og over en tid klarer å være rusfri. Dette ønsket om å hjelpe bunner kanskje i et genuint ønske om at de vil hjelpe personen, men også at medlemmene vil redde miljøet fra et dårlig rykte. Dersom personen får tilbakefall på rus forsvinner ofte denne støtten. Noen rusmiddelavhengige opplever da tidvis at andre i deres opprinnelige miljø ikke håndhilser fordi man blir sett på som uren, og mange opplever baksnakking.

Av forskjellige årsaker forteller de at deres erfaring er at enkelte gjør svært mye for å skjule sitt rusmisbruk fra sitt eget sosiale miljø. Dette på grunn av frykt for å bli stigmatisert. Dersom det blir oppdaget at personen bruker «vestlige» rus-

midler, kan en sosial konsekvens bli utestengelse. En av årsakene er at mange har den forståelse at det er absolutte regler for hvordan man skal fremstå utad. Dette igjen for å skjerme/beskytte sin egen tilhørighet og gruppens omdømme.

Relevant til dette er da spørsmålet om alle i klanen er å regne som pårørende. Svaret fra en av de ansatte i TF var at det er en myte at pårørende er medlemmene av en klan. I følge ham er personene en regner som pårørende de samme som de personene nordmenn regnes som pårørende. Dette er selvfølgelig den nærmeste familie, men det kan også være naboer, venner og generelt i det nære nettverk.

Deres erfaring gjennom mange år er at dersom kulturelt aksepterte rusmidler er benyttet (i det østafrikanske miljøet) virker det som om det er lettere å få hjelp fra andre i samme miljø. I tillegg blir heller ikke brukeren stigmatisert på samme måte av miljøet, selv om skadevirkningene for personen og ens familie kan være like store.

Fikk jeg svar?

Fikk jeg svar på mitt hovedspørsmål om pårørendes rolle i rusbehandling er kulturelt betinget? Egentlig ikke! Men noen konklusjoner vil jeg trekke ut av det:

I alle kulturer er det rusmidler,
I alle kulturer blir slike midler misbrukt,
I alle kulturer har vi kollektive holdninger,
I alle kulturer har vi individuelle holdninger,
I alle kulturer er det noen som ønsker å hjelpe,

Alle kulturer har sin Jeppe! (Men ikke Mor Nille)